

Cultuurhistorische verkenning en advies

De Banne II Amsterdam Noord

Amsterdam 2012

Inhoud

	Inleiding	4
1	Beleidskader	5
2	Historisch stedenbouwkundige analyse	6
2.1.	Voorgeschiedenis, prestedelijke situatie	6
2.1.2	De Waterlandse Zeedijk	6
2.1.3	Het Noordhollandsch Kanaal	7
2.1.4	Het Noordzeekanaal en Zijkanaal I	7
2.2.1	Volkshuisvesting in Noord	8
2.2.2	Tuindorpen en de Noorderbegraafplaats	8
2.2.3	Het AUP en het Structuurplan van 1958	9
2.2.4	Banne Buiksloot	10
2.3.1.	Recente verdichtings- en transformatiegebieden	12
2.4	Openbare ruimte en groenstructuur	12
3	Cultuurhistorisch betekenisvolle bebouwing, elementen en structuren	14
4	Advies	19
4.1	Resumé	19
4.2	Advies	19
4.3	Beleid	20
	Bronnen	21
	Colofon	21

Inleiding

In opdracht van Stadsdeel Noord heeft Bureau Monumenten en Archeologie een cultuurhistorische verkenning en advies opgesteld ten behoeve van een nieuw bestemmingsplan voor het plangebied De Banne. Hiervoor is gebruik gemaakt van historisch kaartmateriaal, relevante publicaties en andere bronnen die betrekking hebben op het plangebied. In de verkenning is een historisch stedenbouwkundige analyse gemaakt die als uitgangspunt dient voor het advies. Plangebied de Banne II is op onderstaande kaart weergegeven.

Stadsdeel Noord, 2012 – Kaart van het plangebied De Banne II.

1 Beleidskader

De Wet ruimtelijke ordening (Wro) uit 2008 voorziet in de verplichting voor overheden tot het opstellen van een structuurvisie voor hun gebied. Hierin kan onder andere worden opgenomen welke cultuurhistorische waarden binnen een gebied aanwezig zijn. De visie kan door middel van het bestaande vergunningenstelsel en regelgeving op het gebied van ruimtelijke ordening in praktijk worden gebracht. Voor Amsterdam geldt, naast de Provinciale Structuurvisie Noord-Holland 2040, de Structuurvisie Amsterdam 2040 'Economisch Sterk en Duurzaam' (vastgesteld 17 februari 2011). De Cultuurhistorische Waardenkaart van de Provincie is wat de bovengrondse waarden betreft gericht op gemeente-overschrijdende zaken waardoor het geen inzicht biedt in de lokale waarden.

In artikel 3.1.6 van het Besluit ruimtelijke ordening (Bro) uit 2010, waarin de Wro nader is uitgewerkt, is opgenomen dat per 1 januari 2012 bij het maken van bestemmingsplannen een beschrijving moet worden opgenomen van de wijze waarop met de in het gebied aanwezige cultuurhistorische waarden en in de grond aanwezige of te verwachten monumenten rekening is gehouden. Bij nieuwe ontwikkelingen in een gebied, dienen de gevolgen voor de cultuurhistorische waarden op voorhand in kaart te worden gebracht. Zodoende is het sinds 1 januari 2012 verplicht om cultuurhistorische waarden te verankeren in het proces van ruimtelijke ordening en moet bij het opstellen of wijzigen van een bestemmingsplan daarmee rekening worden gehouden. Voor Amsterdam komt dit punt ook aan bod in de Beleidsnota 'Ruimte voor Geschiedenis' (vastgesteld 13 april 2005) en 'Spiegel van de Stad, visie op het erfgoed van Amsterdam' (vastgesteld 14 november 2011).

This historical map depicts the Buiksloot area, showing the Zuiderpolder, Kadoelen, and Buiksloot Me. The map features a red line indicating a proposed or existing boundary, and a green line indicating a waterway or dike. Key locations include Kadoelen, Nesserhoe, Watermolen, and Buiksloot. The map is titled 'Buiksloot' and 'Zuiderpolder'.

2.1.1 Voorgeschiedenis, prestedelijke situatie

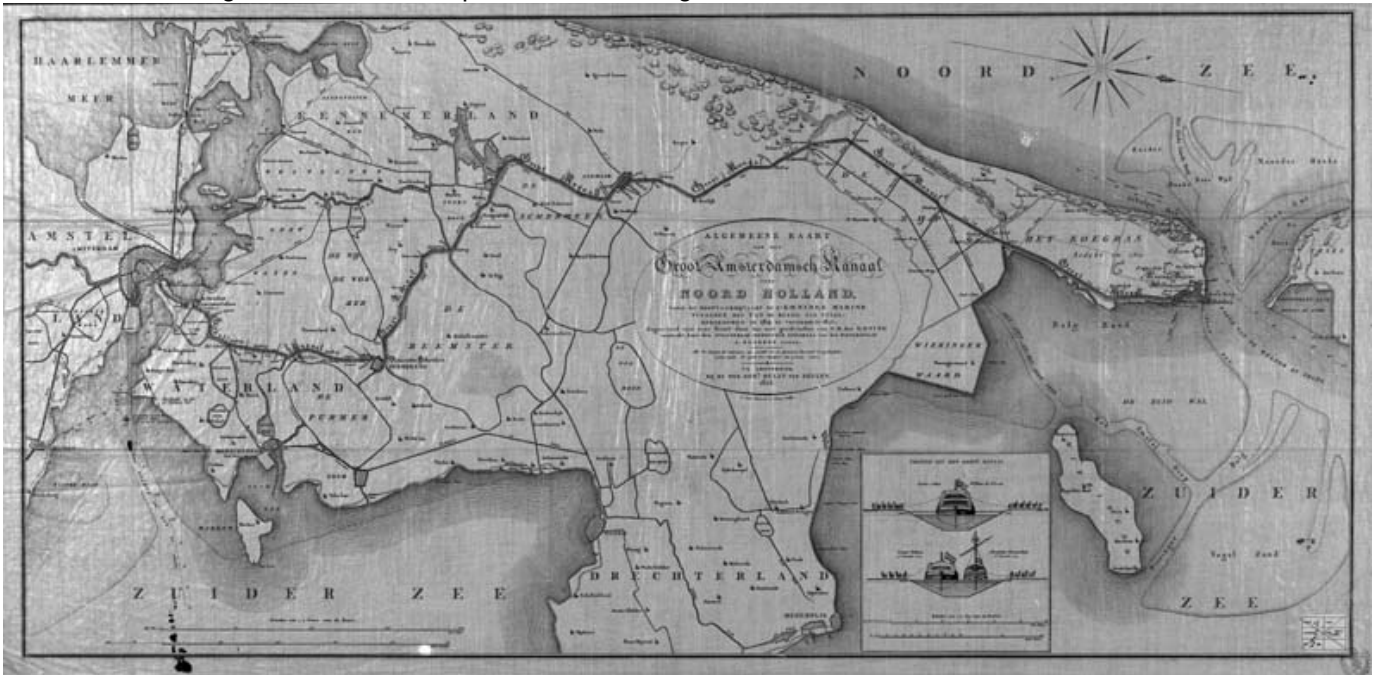
2.1.2 De Waterlandse Zeedijk

6

anderzijds aan het veenweidegebied in (de polders) van waterland. In het binnendijkse land werden op terpen kerken gebouwd. In het plangebied is de eeuwenoude Hervormde kerk van het dijkdorp Buiksloot op een terp gelegen en deels door water omringd.

2.1.3 Het Noordhollandsch Kanaal

Andere waterbouwkundige werken in het plangebied zijn het Noordhollandsch Kanaal en Zijkanaal I. Eerstgenoemde werd aan het begin van de 19e eeuw op last van koning Willem I aangelegd. Aanvankelijk werd de aanleg van het kanaal gekoppeld aan de afdamming van het IJ, om verzanding tegen te gaan, maar die laatste plannen - uitgewerkt door de bekende ingenieur Jan Blanken - gingen uiteindelijk niet door. Het doel van het kanaal was een snellere en veiligere verbinding voor zeeschepen tussen Den Helder en Amsterdam. Voor een groot deel betrof het kanaal de aaneenschakeling en verbreding van reeds bestaande (ring)vaarten in Noord-Holland. Het kanaal met de dubbele Willemssluizen aan het IJ werd wereldwijd als een waterbouwkundig hoogtepunt beschouwd. In 1824 kwam het gereed en het was op dat moment het grootste zeevaartkanaal ter wereld.

Algemene kaart van het Groot Amsterdamsch Kanaal door Noord Holland, het Noordhollandsch Kanaal, getekend door Cornelis Barends & Zoon, 1825 (uit Amsterdam in Kaarten).

2.1.4. Noordzeekanaal en het Zijkanaal I

De zeescheepvaart ontwikkelde zich echter in zo'n hoog tempo dat het kanaal en de sluizen al snel te klein waren. In 1865 werd daarom begonnen met de aanleg van het grootschaliger Noordzeekanaal dat een directe verbinding tussen Amsterdam en de Noordzee tot gevolg had. Het idee van een kanaal door Holland op z'n smalst was al eerder in de 19e eeuw voorgesteld, maar toen was het doorbreken van de duinenrij om technische redenen nog niet mogelijk. Het ontwerp van het Noordzeekanaal is in grote lijnen afkomstig van de genie-officier en architect Willem Anthonie Froger uit 1852. De uitvoering van het project was in handen van de Amsterdamsche Kanaal Maatschappij (AKM). Zij groef niet zozeer het Noordzeekanaal en de zijkanalen A t/m F maar polderde het IJ voor een groot deel in en liet daarbij het tracé voor hoofd- en zijkanalen vrij. De kanalen G t/m K waren deels al bestaand. Het deel vanaf Velsen tot de Noordzee bij IJmuiden werd wel geheel nieuw gegraven. Later werden de tracés uitgediept en verbreed. De zijkanalen, waaronder Zijkanaal I, waren eveneens bestemd als ontwateringskanaal voor de polders en om het achterland op gestructureerde wijze te ontsluiten. De Oranjesluizen bij Schellingwoude zijn net als de Noordzeesluizen bij IJmuiden onderdeel van het Noordzeekanaalproject en vormen het begin- en eindpunt van het kanaal. Met de aanleg van deze sluiscomplexen werd voor het eerst het hele IJ vanaf Schellingwoude getijdenvrij gemaakt zodat de aanleg van de –voor de handel noodzakelijke- dokhavens op de oostelijke, noordelijke en westelijke dokeilanden mogelijk werd. Het IJ ten westen van de Oranjesluizen heet sindsdien formeel het Afgesloten

IJ, maar wordt doorgaans nog altijd als het IJ aangeduid. In 1876 was het Noordzeekanaal klaar en na de feestelijke opening werden de verschillende IJpolders tussen de zijkanalen A t/m I verkaveld en publiek geveild.

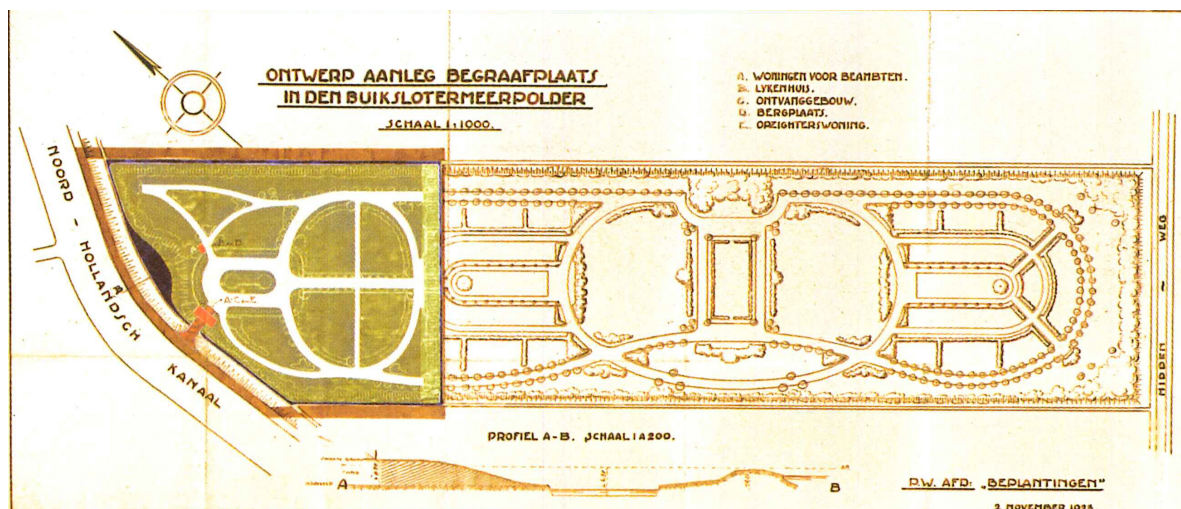
Vornoemde elementen behoren tot de prestedelijke situatie van Waterland, die in de 20ste eeuw opgingen in de stadsuitbreidingen in Amsterdam Noord. Daarbij verdween de prestedelijke landschappelijke verkaveling. De grotere landschappelijke en infrastructurele waterbouwkundige elementen bleven echter op hoofdlijnen aanwezig: de grillige begrenzing van het zuidelijke en westelijke deel van het plangebied volgt de loop van de Waterlandse Zeedijk en de Buiksloterbreek werd geïncorporeerd in het nieuwe woongebied. De oost-west overgang met waterloop in het midden van het plangebied, ter hoogte van de IJdoornlaan, refereert aan de grens tussen de Polder Banne Buiksloot en de Zuiderpolder. Daarnaast zijn Zijkanaal I en het Noordhollandsch Kanaal met de respectievelijk belendende Buiksloter-, Noordhollandschkanaal- en Buikslotermeerdijk nog altijd gaven en dominerende structuren in het gebied. Tot slot liggen De Buiksloterham en Kadoelen in het zuidwesten van het plangebied in een drooggelegd deel van het IJ.

2.2.1 Volkshuisvesting in Noord

De rest van het plangebied is als woongebied met bijbehorende functies ontwikkeld, te weten De Banne Buiksloot Noord en Zuid, recente transformatiegebieden binnen deze wijken en ten noorden van de Noorderbegraafplaats, alsook de Noorderbegraafplaats zelf.

2.2.2 Tuindorpen en de Noorderbegraafplaats

Amsterdam Noord werd rond 1910 door de gemeente Amsterdam gezien als gebied voor nieuwe uitbreidingswijken. Dat resulteerde ten eerste in annexaties van de noordelijke grondgebieden in 1921, die tot dan zelfstandige gemeentes waren, en vervolgens tot de bouw van de tuindorpen uit de periode 1915-1940 langs de Waterlandse Zeedijk en het Noordhollandsch Kanaal. Deze dorpen waren bestemd voor de arbeiders die in de recent ontwikkelde haven- en industriegebieden langs het IJ werkten. Als onderdeel van deze tuindorpen werd ook de Noorderbegraafplaats in 1930 aangelegd. De begraafplaats ligt aan de westzijde van de Buikslotermeerpolder, dicht tegen de Buikslotermeerdijk aan en volgt in haar noordwest-zuidoost ligging de oorspronkelijke slotenverkaveling. Zij kwam naast het perceel te liggen waarop ooit de boerderij of buitenplaats 'Elzenhage' stond, die haar naam verleende aan een watergemaal op dezelfde plek en het sportcomplex ten zuiden van de begraafplaats. De gemeente Amsterdam besloot een jaar na de annexatie van 1921 tot de aanleg van de Noorderbegraafplaats. Ze reserveerde hiervoor 17 ha, maar meende dat voorlopig met 4 ha kon worden volstaan. Een deel daarvan kwam ter beschikking van de Rooms Katholieke kerkgemeente. Dit deel werd door meningsverschillen tussen de verschillende parochies pas zes jaar later in gebruik genomen, terwijl bovendien veel van haar leden een voorkeur behielden voor de St. Barbara aan de Spaarndammerdijk. Sinds de opening van de begraafplaats is de omvang vrijwel ongewijzigd gebleven, ook omdat, anders dan de gemeente had gewild, de kleinere begraafplaatsen in de dorpen daaromheen niet werden gesloten.

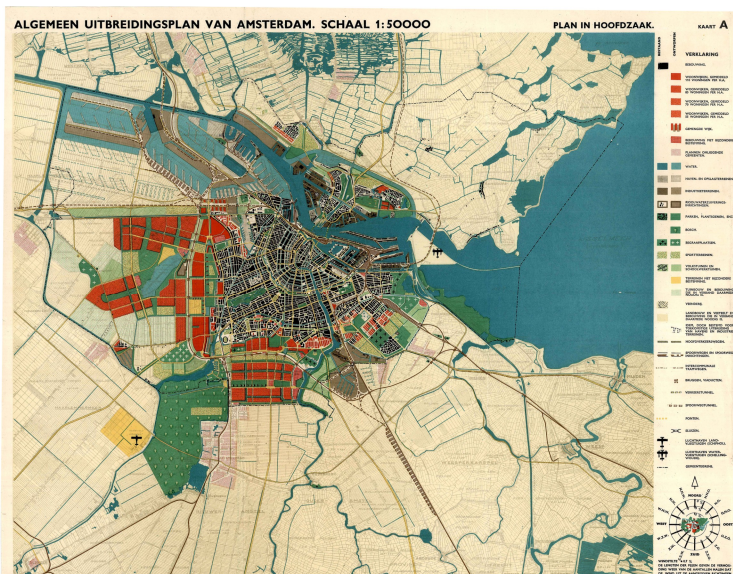

Niet uitgevoerd ontwerp voor de Noorderbegraafplaats uit 1923.

Het ontwerp van de Dienst Publieke Werken voor de begraafplaats volgt de traditie van de Engelse landschapstuinen. Er werd in 1923 een eerste plan getekend dat niet werd uitgevoerd en in 1928 volgde een nieuw ontwerp. Het plan betrof van oorsprong de totale 17 ha, waarbij de meest sierlijke en landelijk getekende paden in het deel lagen, dat niet werd uitgevoerd. Het uiteindelijk uitgevoerde gedeelte van 4 ha heeft een streng symmetrische opzet. Daar wijkt de plaatsing van de ingang aan de westzijde enigszins vanaf. Het toegangspad komt uit op een ellipsvormig veld. Aan de noordwestkant gelegen, vormt deze het focuspunt van de begraafplaats. De aula is in de noordwestzijde van dit veld neergezet. Aan dit veld is een cirkelvormig grafveld gekoppeld dat door een breed pad wordt begrensd. Dit grafveld wordt door twee elkaar kruisende paden in vier gedeelten verdeeld, waarbij de twee westelijke compartimenten voor de katholieke gemeente zijn gereserveerd. Deze linkerhelft kreeg een strakke indeling met een pleintje in het midden waarin een groot kruis staat opgesteld. Van hieruit wordt het zicht getrokken naar drie naast elkaar geplaatste, hoge bomen (wellicht een verwijzing naar de heilige drievuldigheid). De hogere begroeiing rond de vier delen in dit katholieke deel schept een intieme sfeer die in het andere, 'algemene' deel ontbreekt. In de uitvoering werd het cirkelvormig pad aan de zuidoost-zijde afgeplat. Buiten dit duidelijk omgrensde, cirkelvormig grafveld bevinden zich ook graven. Deze liggen vrij in het groen. Anno 2012 is een deel van de (bij)gebouwen gesloopt ten behoeven van nieuwe uitbreidingen waaronder een crematorium. Als onderdeel van de uitbreiding wordt in de tweede helft van 2012 ook het terrein tussen de aula en Buikslotermeerdijk heringericht.

2.2.3 Het AUP en het Structuurplan van 1958

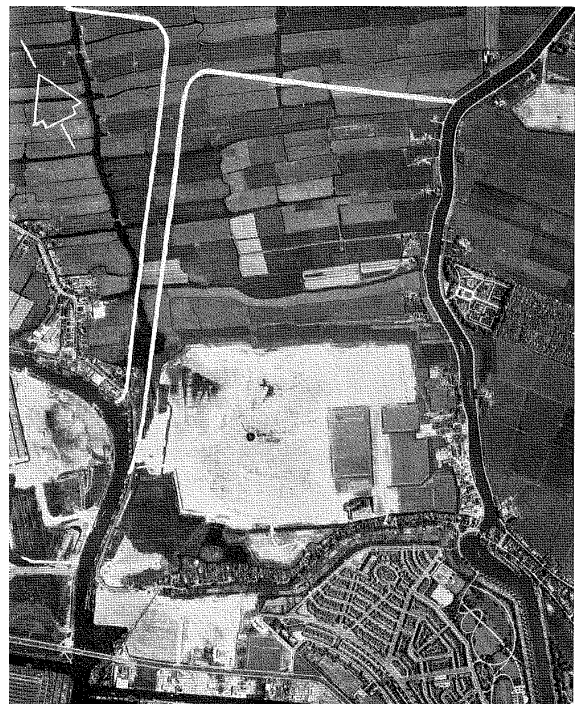
In 1934 stelde de gemeente het Algemeen Uitbreidingsplan (AUP) vast van C. van Eesteren –stedebouwkundig hoofdontwerper van de nieuwe Afdeling Stadsontwikkeling bij Publieke Werken. Dit plan voorzag in grote uitbreidingen van de stad bestaande uit woonwijken met strokenbouw en veel licht, lucht en groen. Voor Noord stelde Van Eesteren echter dat de kwalitatieve kracht gelegen was in de kleinschalige tuin- en dijkdorpen en de uitgestrekte weidegebieden van Waterland. Het AUP voorzag dan ook alleen in de aanleg van het zogenaamde boogkanaal om de Noord (ten behoeve van scheepvaart) en niet in aanvullende woningbouwlocaties. Het boogkanaal om de noord werd echter nooit volledig uitgevoerd, maar het Van Hasseltkanaal is wel een aanzet ertoe. Na WOII werd de blik namelijk op Noord gericht, er was immers grote woningnood en de uitbreidingswijken die in het AUP voorzien waren, bleken niet afdoende. Dit leidde in 1958 tot een herziening van het AUP ten aanzien van Noord. Intussen was de nieuwe Schellingwouderbrug aangelegd en had het Rijk ingestemd met de aanleg van de Coen- en IJ-tunnel zodat de bereikbaarheid van Noord sterk verbeterd zou worden. Van het boogkanaal werd volledig afgezien omdat dat de aanleg van de woonwijken in de weg zou zitten. In de herziening van 1958 werden daarom Nieuwendam-Noord met 3.500 woningen, Buikslotermeer met 4.750 woningen en Banne Buiksloot met 4.400 gepland. De Coentunnel was in 1967 gereed en de IJ-tunnel in 1968.

Algemeen Uitbreidingsplan, 1934.

2.2.4 De Banne Buiksloot

De opzet van de naoorlogse tuinsteden in Noord sluit aan op de principes van het AUP, dat internationaal werd beschouwd als een mijlpaal in de geschiedenis van de stedenbouw. Basis van het plan is de scheiding van functies: wonen, werken, verkeer en recreatie. In het plan werden de contouren van de toekomstige bebouwingsvelden vastgelegd. Uitgangspunt bij het ontwerpen van de wijken en de woningen was de toetreding van lucht, licht en ruimte. Een open verkaveling in stroken was daarvoor de oplossing: een combinatie van laag-, middelhoog- en hoogbouw waarbij het groen om de bebouwing heen 'vloeit'. De verschillend uitgewerkte bebouwingsvelden in open verkaveling vormen de bouwstenen voor de compositie van de woonwijken. Een veld is opgebouwd uit één of meer verkavelingseenheden die kunnen bestaan uit een of meer stroken, haken of solitaire gebouwen, of een combinatie daarvan. Essentieel voor de groengebieden in het AUP-ontwerp is de aaneenschakeling van groene ruimten: van tuin - hof - groenstrook - parkstrook/waterloop naar het landschap. Bovendien wordt er veel waarde gehecht aan sportvelden. Deze aspecten zijn ook in De Banne herkenbaar.

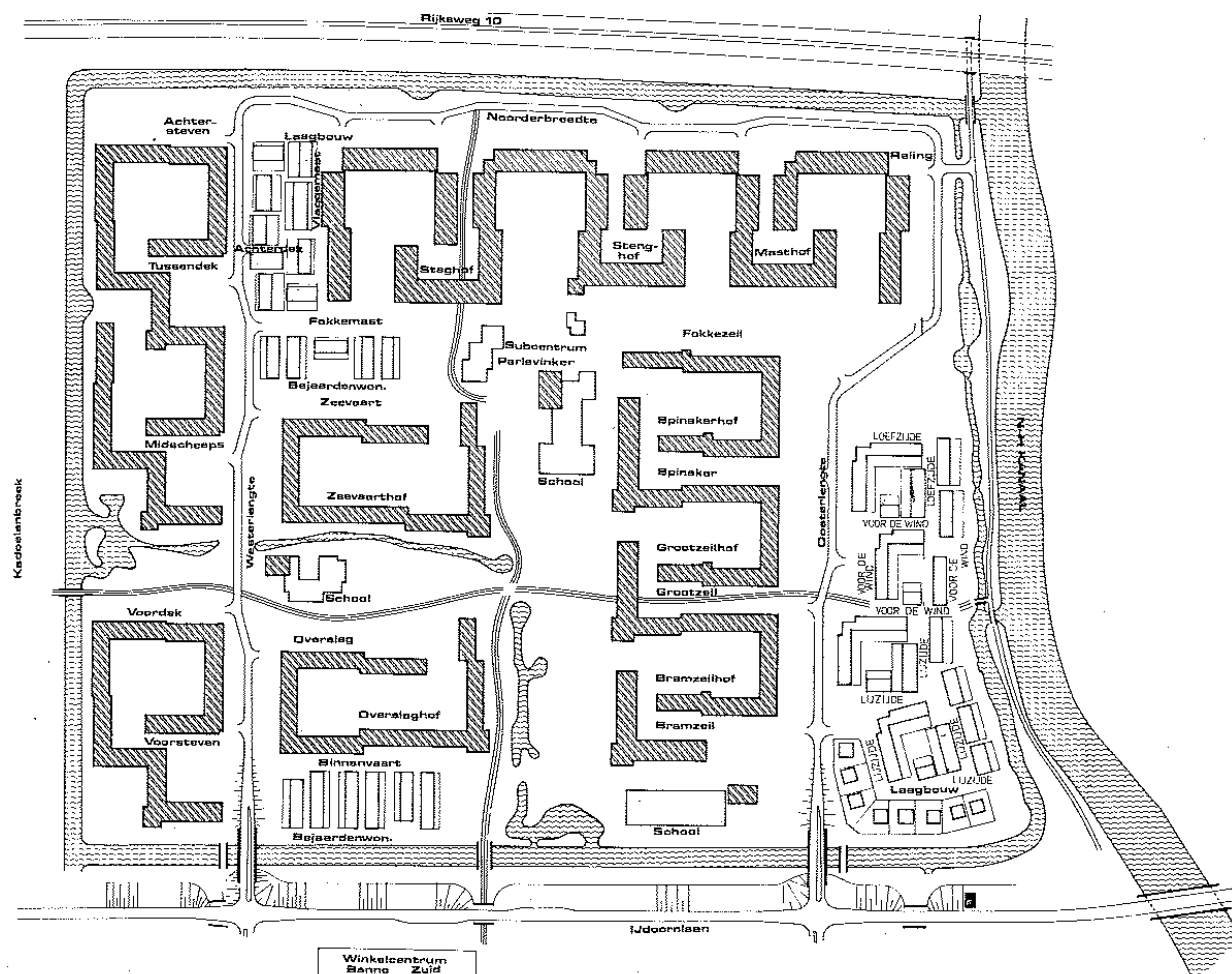
Links: Detail van de Herziening van het AUP met betrekking tot de tuinsteden in Noord, 1958. Hierop is De Banne Buiksloot geprojecteerd. Aan de onderzijde is de aansluiting op de Buiksloterdijk te zien, links Zijkanaal I en aan der rechterzijde het Noordhollandsch Kanaal. In en om de wijk lopen royaal opgezette groene zones met waterlopen. Het groen voor leefkwaliteit, recreatie en sport is volgens de principes van het AUP verder de wijk ingetrokken middels een doorschakeling van openbaar, naar semi-openbaar en privé buitenruimte.

Rechts: Zandophogingen ten behoeve van De Banne Buiksloot Zuid, 1965.

Het ontwerp van De Banne Buiksloot Zuid werd in 1964 voorgedragen aan en goedgekeurd door de gemeenteraad. Dit gedeelte omvatte 1.900 woningen, waarvan ca. 1550 woningen in middelhoogbouw van 3 à 4 bouwlagen, 240 woningen in flats en de rest in laagbouw zoals villa's, bejaardenwoningen en eengezinshuizen. De verkaveling vond plaats in de vorm van haken rond gemeenschappelijke groene hoven en strokenbouw temidden van openbaar groen. Door deze opzet in hoven werd gestreefd naar intieme ruimtes. Het groen weeft door de wijk naar de landschappelijke band die het plangebied omringt. Centraal in de wijk is van noord naar zuid een groene parkstrook voorzien. Doorgaande wegen – Noorderbreedte, IJdoornlaan en Purmerweg – zijn verhoogd aangelegd zodat zij de groene woonomgeving zo min mogelijk verstoren. Geheel volgens de tuinstadprincipes was er behalve in woningen ook voorzien in kerken, scholen, verzorgingstehuizen, een ziekenhuis, winkelcentrum, een groot sportveldencomplex in de vorm van de Buiksloterbanne en een cultureel centrum. Die zijn in het hart en langs de randen van de wijk voorzien. Omdat De Banne Noord en Zuid als een plangebied werd opgezet, maar wel in twee fases werd ontwikkeld, moet hart van de wijk gezien worden ter hoogte van de IJdoornlaan. Daar kwamen de grootste voorzieningen als het winkelcentrum en het Boven 't IJ ziekenhuis. Elders in De Banne Noord en Zuid zijn kleinschaliger wijkvoorzieningen, waaronder scholen, buurtgebouwen, een cultureel centrum en bescheidener

winkelcentra. In en om de wijk liggen grote groene zones met waterlopen. Die zijn als park, recreatie- en sportvoorziening bestemd. Deze groen-waterstructuren bevatten verschillende historische elementen die teruggaan op prestedelijke bewoning, zoals de veenontginningen, de aanleg van de Waterlandse Zeedijk en de inpolderingen. Daarnaast zijn de waterstructuren onderdeel van het waterhuishoudingssysteem. De nieuwe tuinstad werd wel verhoogd aangelegd – waardoor de veenweidestructuur onder het bouwzand verdween – maar niet zo hoog als de omliggende dijken. Dat betekende een besparing in de grondwerken, maar leidt er ook toe dat het waterpijl in dit lager gelegen gebied met pompen bemaald moet worden. De waterlopen zijn daarom ook van belang als waterberging en tegelijk ingezet als verlevendiging (zie *Werk in Uitvoering*, 1971).

De realisatie van De Banne Buiksloot Noord volgde in 1974 omdat dit geprojecteerd was op grondgebied dat tot 1966 bij de gemeente Landsmeer hoorde. Het oorspronkelijke ontwerp werd echter niet uitgevoerd. In plaats daarvan werd ingezet op nieuwe stedenbouwkundige principes die geschaard worden onder het idee van woonerven en meanders uit de periode 1970-1985. De manier waarop de uitbreidingswijken uit deze periode zijn ontworpen was het gevolg van kritiek op de Bijlmer. Al in 1971 had de Amsterdamse Federatie van Woningbouwverenigingen laten weten geen hoogbouw meer te willen. Dit heeft geleid tot een volledig andere uitwerking van de daarop volgende bouwopgaven. De stedenbouwkundige structuur wordt bepaald door wijkontsluitingswegen voor het doorgaand verkeer en een vertakte plattegrond in de wijk zelf. Een structuur van straten, paden en erven is met name ingericht op het langzaam verkeer. De niet-doorlopende straten eindigen vaak in woonerven waarnaast parkeervakken zijn gelegen die door groen zijn omkaderd zodat zij goed mogelijk in de lommerrijke omgeving zijn ingepast. Het gebied heeft een autoluwe maaiveldinrichting, waarbij elk hof een 'harde' kant die bestemd is voor bedienend verkeer en een 'zachte' kant die tuinen en groen. De bebouwing bestaat uit een menging van middelhoogbouw van 4 bouwlagen en laagbouw die per buurt is opgebouwd uit grotere architectuureenheden naar hetzelfde ontwerp. Daarnaast zijn er in de wijk ook scholen en een winkelcentrum.

Het herziene plan voor De Banne Noord met verkaveling in meanders. Uit *Werk in Uitvoering*, 1977

2.3.1 Recente verdichtings- en transformatiegebieden

In het plangebied zijn enkele nieuwe invullingen te vinden die tot stand kwamen in het kader van de verdichting die de stedelijke ontwikkelingen sinds de jaren '90 kenmerkt. Dit betreft de wijken Buiksloterbreek, Jeugdland en het Nintemanterrein. Het ruimtelijk systeem van dit soort woongebieden van na 1985 vormt een reactie op de als onoverzichtelijk, kleinschalig en versnipperd ervaren woonerven en meanders uit de voorgaande periode.

Kenmerkend zijn de duidelijke oriëntatiepunten en het heldere onderscheid tussen privé en openbaar. Er is sprake van een grote diversiteit aan woningtypen (zowel huur- als koopwoningen) en van een hoog ambitieniveau. Heel verschillende bouwvormen worden toegepast, hetgeen ook uit de variatie van de voornoemde wijken in het plangebied De Banne II blijkt. Net als bij de naoorlogse woonwijken in dit plangebied spelen groen en vooral water een belangrijke rol. Daarbij wordt veel ruimte gelaten aan de auto.

Verder is voor De Banne Buiksloot in 2003 een plan van aanpak opgesteld in het kader van de vernieuwings- en verdichtingsopgave die de gemeente zich heeft gesteld. Vijf deelgebieden zijn inmiddels gestart of uitgevoerd, te weten Centrumgebied, Kadoelerbreek, Aakstraat en omgeving, Schepenlaan en Marjoleinterrein en omgeving. Als onderdeel hiervan wordt een aanzienlijk deel van de als te eenzijdig ervaren portiek-etagewoningen vervangen door nieuwbouw bestaande uit tweelaagse maisonnettes, eengezinswoningen van drie lagen, woningen met een daktuin en woontorens met appartementen. Daarnaast zijn en worden oorspronkelijke groen- en recreatievoorzieningen waaronder de sportvelden bebouwd of heringericht en verhard. Hiermee is een deel van de oorspronkelijke groene opzet van De Banne Buiksloot ingrijpend gewijzigd en op bepaalde plekken verloren gegaan.

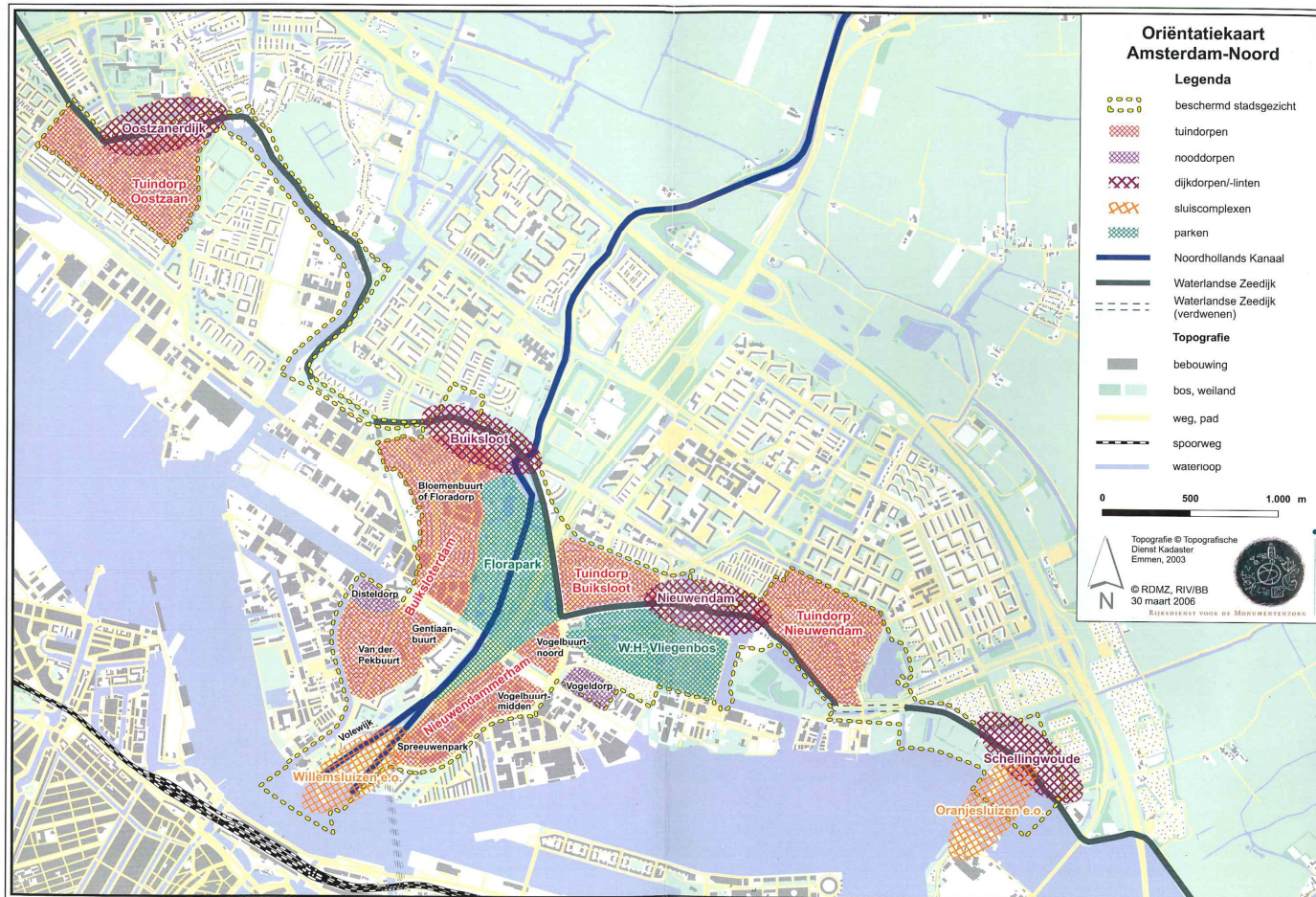
2.4 De openbare ruimte en groenstructuur

De inrichting van de openbare ruimte en het gebruik van licht, lucht en ruimte speelt een belangrijke rol in de twintigste-eeuwse stedenbouw. Bij de totstandkoming van het AUP stond het idee van het logisch, organisch ordenen van terreinen met verschillende functies centraal: 'ieder element [heeft] de daarvoor organisch aangewezen ligging zoo goed mogelijk [...] verkregen, zoodat alles in goed onderling verband kan uitgroeien tot de hoogere eenheid, die de stad heet' (uit: Feddes, 2009, p. 15). Zowel vanuit het concept van verkeer als groen geldt de woning als de uiterste vertakking van een gelaagd systeem. Het verkeer betekent het contact met de maatschappij, het groen staat voor rust, ontspanning en de aanraking met de natuur. Er werd gestreefd naar een doorgaande ruimte die in schaalniveaus verloopt van de woning via de buurt en wijk naar de stad en het ommeland, van particuliere naar gemeenschappelijke naar openbare ruimte. Dit impliceert voor de ruimtelijke opbouw dat, naarmate de kleinste ruimte (woning) genaderd wordt, de doorgangsruiimte plaats maakt voor verblijfsruimte. Gaan wordt verblijven. Doorgaande routes liggen daarom naast woonwijken terwijl in de woonwijken de straten zich dusdanig vertakken dat zij meer en meer relatie met de bebouwing hebben. De groenstructuur vormt bovendien een wezenlijk onderdeel van de aanhechting van de wijken onderling en de omringende gebieden. Beplanting heeft in deze opzet enerzijds een functie bij het gaan; als bind- of afbakeningsmiddel zoals de verbindingsroutes van hoofd- en secundaire straten. Anderzijds is het ingezet voor het verblijven; ontspanning en educatie in de verblijfsplaatsen in de wijk, de tuinen en speelplaatsen. Mede vanwege de strokenverkaveling is er een groot scala aan gradaties tussen privé en openbare ruimtes waar specifiek voor ontworpen werd door landschapsarchitecten. De ruimtereeks die daarbij werd onderscheiden is: balkon – tuin – binnentuin – stoep – straat – plein – park – weg – stad. De uitgangspunten waren gemeenschapszin, pragmatisme, dienstbaarheid aan de gebruiker, functionaliteit in de beleving, samenhang en afwisseling. De ruimte moest doorlopend zijn, maar ook beslotenheid en beschutting bieden op daartoe geëigende plekken. Scheidingen en verbindingen zijn (ruimtelijk en/of visueel) tot stand gebracht door gradaties van afscherming. Denk daarbij aan de verhoging van terreinen of rijen heesters en bomen. Hiermee werd wel *beschermd* maar nooit helemaal *afgeschermd*. Zo koos men bijvoorbeeld bij gemeenschappelijke tuinen en parkstroken voor een parkachtige inrichting, terwijl het meer stedelijke karakter van straat- en pleinruimtes met meer formele plantsoenen en speelinrichtingen werden ingericht. Woonstraten kregen lage (fruit)bomen die genoeg licht en lucht doorlaten, terwijl doorgaande verbindingswegen juist zijn voorzien van markante, hoog opgaande bomen. In pragmatische zin werden bijvoorbeeld speelpleinen van privétuinen afgeschermd door plaatsing van stekelige struiken. Natuurlijk werd de beplantingskeuze ook gestuurd door de verkaveling, omvang en architectuur van de omringende bebouwing.

Voornoemde principes zijn ook toegepast en nog altijd aanwezig in De Banne, zij het dat het in de transformatielocaties soms verdwenen is en dat er ook plekken zijn waar het verloederd is. Zo zijn er brede parkstroken voor voetgangers en schoolgaande kinderen die De Banne Noord en Zuid met elkaar verbinden. Maar ook de doorschakeling van groene (semi) privé-ruimte naar openbaar groen loopt naadloos in elkaar over. Over de groenopzet in De Banne Noord verscheen in 1977 in *Werk in Uitvoering* een verhandeling door R. van Delden en C. Tolk van de afdeling Beplantingen van Stadsontwikkeling. Daaruit blijkt dat ervan werd uitgegaan dat elke begane grond woning een tuin heeft, maar ook dat bewoners van de woningen op de verdiepingen een (nuts)tuin in het openbaar groen kunnen krijgen als daar behoefte aan is. Dit alles zou in overleg met en onder begeleiding van de afdeling Beplantingen moeten gebeuren. Verder geven zij aan dat de groenaanleg van de hele wijk doordacht is: 'zo veranderen 'landschappelijke' beplantingen aan de buitenkant van de wijk geleidelijk in 'stedelijke' beplantingen van het centrum. (...) De sortimenten worden zo samengesteld dat ze een verduidelijking van het maaiveldontwerp betekenen. (...). Naarmate het maaiveld gecultiveerder wordt, neemt de sierwaarde van de beplanting toe.' Bovendien blijkt uit het stuk dat de beplanting wordt ingezet om de verschillende hoven een eigen karakter te geven.

3 Cultuurhistorisch betekenisvolle bebouwing, elementen en structuren

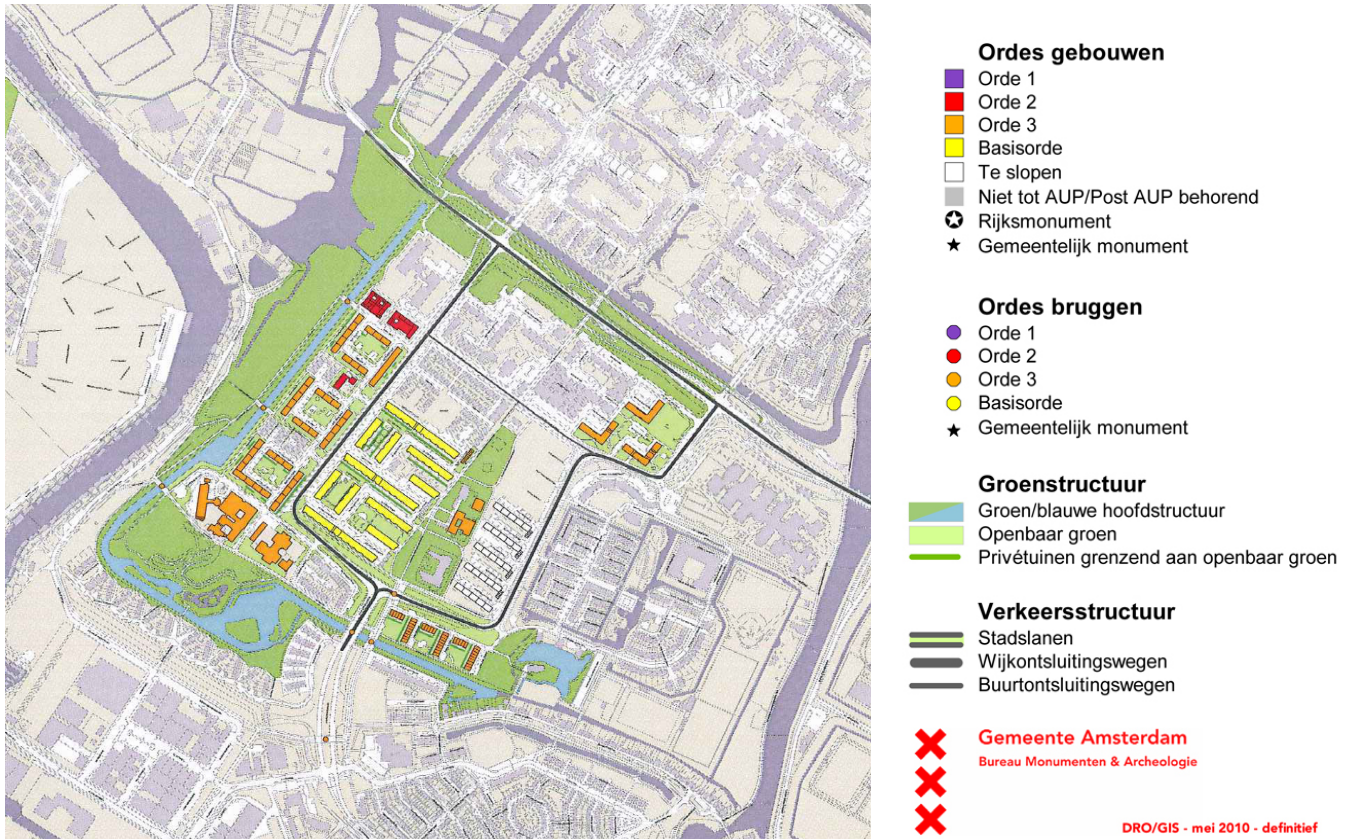
Het plangebied overlapt gedeeltelijk met het beoogde rijks beschermde stadsgezicht Amsterdam Noord. Daarnaast zijn er enkele rijks- en provinciale monumenten aanwezig, die verderop in dit hoofdstuk kort beschreven worden.

Kaart 1 Oriëntatiekaart

Begrenzingskaart met het beoogde Rijks beschermde stadsgezicht Amsterdam Noord, inclusief de Buiksloterdijk en het binnendijks gebied met de Nederlands Hervormde kerk.

De Banne Buiksloot Zuid –voor zover nog intact- is gewaardeerd volgens de systematiek van de AUP-Waarderingskaarten. Op deze welstands waarderingskaarten is aan iedere architectuureenheid – een pand, een serie panden of een geheel bouwblok – een waardering van de architectonische kwaliteit weergegeven, aangeduid met een orde, oplopend van basisorde (*geel*) naar orde 1 (*paars*). Bij orde 1 objecten gaat het meestal om een monument.

AUP-Waarderingskaart De Banne Buiksloot Zuid, in lichtgrijs de transformatiegebieden.

Paars: orde 1: "Een architectuureenheid die op basis van typologie, een voor die periode bijzondere en/of karakteristieke architectonische vormgeving, de positie in een verkavelingseenheid en/of zijn bijdrage aan een verkaveling en veld de status heeft van Rijks- of gemeentelijk monument of daarvoor in aanmerking komt."

Rood: orde 2: "een architectuureenheid met een voor de periode karakteristieke architectonische vormgeving en/of typologie, die bovendien een belangrijke bijdrage levert aan de compositie van de verkavelingseenheid en het veld".

Oranje: orde 3: "een architectuureenheid met een voor de periode kenmerkende vormgeving en/of kenmerkende typologie en/of belangrijke bijdrage aan de compositie van de verkaveling en het veld".

Grijs: basisorde: "een voor de periode kenmerkende architectuureenheid zonder architectonische of stedenbouwkundige meerwaarde, ofwel ontstaan door geringe ontwerpqualität ofwel door latere, ingrijpende wijzigingen waardoor deze de architectonische meerwaarde en/of bijdrage aan de compositie van de verkaveling heeft verloren".

* omschrijvingen onder voorbehoud van definitieve vaststelling

Voor de woonwijken uit de periode 1970-1985, waartoe de Banne Buiksloot Noord behoort, zijn nog geen waarderingskaarten gemaakt en evenmin zijn er inventarisaties en selecties van monumentwaardige gebouwen uitgevoerd. Een dergelijk project omvat een gemeentebrede aanpak en daar is voorsnog geen sprake van. Ditzelfde geldt voor de nog recentere verdichtings- en transformatiegebieden binnen het plangebied. Het feit dat deze projecten nog niet zijn uitgevoerd, wil niet zeggen dat er geen waarden zijn.

Buiksloterkerk

Buiksloterkerkpad 10

Status: rijksmonument, de kerk is bovendien gelegen binnen het beoogde rijks beschermde stadsgezicht Amsterdam Noord

Tekening door Jan Schouten of zijn zoon H.P. Schouten, tweede helft 18^e eeuw (SAA).

De Nederlands Hervormde Kerk van het dijkdorp Buiksloot is eenbeukig met kleine uitbouwsels aan de noord- en zuidzijde en een veelhoekige sluiting. Het gebouw dateert uit 1709-1710 waarbij van enkele oudere onderdelen gebruik is gemaakt. Tevens van betekenis als beeldbepalend onderdeel van het silhouet van de Buiksloot, en de ensemblewaarde met de terp en de omliggende waterpartij.

De Krijtmolen d'Admiraal en molenhuis.

Noordhollandschkanaaldijk 21 en 22

Status molen en molenhuis: rijksmonument

Krijtmolen d'Admiraal en molenhuis aan de Noordhollandschkanaaldijk 21 en 22, op de voorgrond het Noordhollands Kanaal. Foto Martin Albers, 2005 (SAA).

De achtkantige stellingmolen aan het Noordhollandsch Kanaal is de enige overgebleven krijtmolen ter wereld. De molen stamt uit 1792 en werd vroeger gebruikt voor het vermalen van krijt en tras als grondstoffen voor verf, stopverf en mortel. Naast de molen staat het bijbehorende molenhuis. De molen is nog altijd te midden van een groene, prestedelijke omgeving gelegen. Daarbij is de omliggende molenbiotoop van wezenlijk belang.

Noorderbegraafplaats

Buikslotermeerdijk 83

Dienst Publieke Werken, vermoedelijk C. Lubbers

Ontwerp: 1927, in gebruik name 1931

De aula van de Noorderbegraafplaats, foto Martin Albers, 2005 (SAA).

Bijzonder voor de architectuur van de oorspronkelijke bebouwing van de Noorderbegraafplaats is dat PW hier koos, voor een eenvoudig 'huis'. De beide lange zijden zijn voor het binnen- en wegdragen van de kist bezet met vijf dubbele deuren, waardoor de gevel tijdens de ceremonie geheel geopend kan worden. De sterk naar voren springende muurdammen accentueren de ritmering van de gevels hetgeen daarboven een vervolg krijgt in wat oogt als groene, 'waterspuwers'. De waarde van de bebouwing van de Noorderbegraafplaats ligt in het feit dat de architectonische uitwerking aansluit bij het kleinschalige dorps karakter van de tuin- en dijkdorpen destijds. Daarnaast is de zorgvuldige positionering van de gebouwen ten opzichte van de toegangsweg aan de ene kant en de grafvelden aan de andere kant en in de plaatsing van de gebouwen ten opzichte van elkaar van belang. De opzet van de aula als onderdeel van een groter geheel is voor de jaren twintig en dertig vrij uitzonderlijk. Recent zijn de bijgebouwen gesloopt en is de aula uitgebreid met nieuwe bebouwing naar ontwerp van DOK-architecten. De aanleg van de begraafplaats zelf is daarbij grotendeels intact gebleven. BMA adviseerde in 2000 de aula en overige historische bebouwing in samenhang met de aanleg van de begraafplaats als beschermd dorpsgezicht te behandelen.

Waterlandse Zeedijk met Buiksloterbreek

Status: provinciaal monument en onderdeel van het beoogde rijks beschermde stadsgezicht Amsterdam Noord

De Waterlandse Zeedijk, ter hoogte van de Buiksloterdijk langs Zijkanaal I en de Buiksloterbreek.

De Waterlandse Zeedijk werd in de 13^e eeuw voltooid als bescherming tegen de Zuiderzee en het IJ. De dijk is landschappelijke en cultuurhistorische van grote waarde.

Noord Hollandsch Kanaal

J.J. Blanken

Voltooid 1824

Noordhollandsch Kanaal, met aan de overzijde van de Noorderbegraafplaats.

Waterbouwkundig grootschalig en destijds wereldwijd het grootste project naar ontwerp van de toonaangevende ingenieur J.J. Blanken. Cultuurhistorisch tevens van belang als een van de projecten die onder Koning Willem I geïnitieerd werden teneinde de Nederlandse economie een nieuwe impuls te geven.

Zijkanaal I, onderdeel Noordzeekanaalproject

Ontwerp 1852, uitvoering 1865-1875

W.A. Froger

Het Noordzeekanaal met de Zijkanalen A t/m K. Zijkanaal I is zichtbaar recht boven de westkant van de historische binnenstad.

Zijkanaal I maakt onderdeel uit van het Noordzeekanaal en heeft daarmee ensemblewaarde. Het hele Noordzeekanaalproject heeft grote cultuurhistorische waarde en impliceerde een waterbouwkundige mijlpaal met de doorbraak van de duinenrij bij IJmuiden. Het Zijkanaal I volgt het bestaande verloop van de Waterlandse Zeedijk langs de Kadoelbreek en de polder Banne Buiksloot.

4 Advies

4.1 Resumé

Het plangebied De Banne II gaat terug tot de vroegste veenontginningsgeschiedenis. De ontginning leidde tot de aanleg van waterwegen en dijken, maar ook het ontstaan van grote meren die later ingepolderd werden. Daarbij gaat het in het plangebied om de Waterlandse Zeedijk en inpolderingen als de Polder Banne Buiksloot, de Zuiderpolder en de 17^e eeuwse Buikslotermeerpolder. In de 19^e eeuw kwamen daar nieuwe infrastructurele ingrepen bij zoals de aanleg van het Noordhollandsch Kanaal en het Noordzeekanaalproject waarvoor ook Zijkanaal I werd ontwikkeld. De veenontginningsstructuur van het weidelandschap zijn verloren gegaan, maar voornoemde grote waterbouwkundige structuren zijn nog aanwezig. Ze zijn ook in de nieuwe situatie goed herkenbaar omdat ze bewust zijn geïntegreerd in de 20^e eeuwse ontwikkeling van Noord als woongebied, waarbij ook de Noorderbegraafplaats werd aangelegd. Bij het ontwerp van de woonwijken zijn historische waterbouwkundige structuren mede vanwege de sterke landschappelijke kwaliteiten benut voor de royale, zorgvuldig uitgewerkte groen-waterpartijen die in en om de nieuwe woonwijken gelegen zijn. De voorziening van dergelijke groen-waterstructuren in woonwijken is een van de basisprincipes van de 20^e eeuwse stedenbouw. In De Banne heeft dat tot een kwalitatief hoogwaardig resultaat geleid. De oorspronkelijke opzet van De Banne is sinds het eind van de 20^e eeuw op enkele plekken gewijzigd in het kader van verdichting en transformatie. Daarbij werden kleinschalige woonwijken toegevoegd, zoals de Buiksloterbreek en de Nintemanbuurt, en vond sloop-nieuwbouw plaats, zoals in het Centrumgebied en het Marjoleinterrein. Dit heeft op een aantal locaties tot een verlies aan groene ruimte geleid.

4.2 Advies

Monumenten

BMA adviseert om voor de beschermde kerk, molen en molenhuis

- de status zichtbaar te maken op de kaart (of een aparte kaartbijlage met cultuurhistorische waarden)
- de rooilijnen, nok- en goothoogtes vast te leggen
- de bijbehorende groen- en wateromgeving / molenbiotoop vast te leggen.

Beoogde rijks beschermd stadsgezicht en provinciaal monument

BMA adviseert om:

- de status en de begrenzing van het provinciaal monument de Waterlandse Zeedijk en het beoogde rijks beschermd stadsgezicht Amsterdam Noord aan te geven op de verbeelding (of een aparte kaartbijlage met cultuurhistorische waarden)

Cultuurhistorisch betekenisvolle elementen en structuren

Ook voor de overige, niet beschermde, cultuurhistorisch betekenisvolle elementen en structuren die in hoofdstuk 3 genoemd zijn, adviseert BMA om die op de verbeelding (of een aparte kaartbijlage met cultuurhistorische waarden) aan te geven.

De Waterlandse Zeedijk, Het Noordhollandsch Kanaal en Zijkanaal I

BMA adviseert om

- de kanalen, Buiksloterbreek en waterlopen als water te bestemmen;
- de groene kanten van de dijklichamen behalve als groenstructuur te bestemmen;
- de kenmerkende hoogteverschillen voor de Waterlandse Zee-/Buiksloterdijk, Noordhollandschkanaal- en Buikslotermeerdijk op te nemen in de regels;

De Noorderbegraafplaats

- voor de oorspronkelijke bebouwing van de Noorderbegraafplaats: rooilijnen, nok- en goothoogtes vast te leggen;
- voor de Noorderbegraafplaats de aanleg van het paden- en gravenstelsel vast te leggen;

De Banne Buiksloot

BMA adviseert om

- voor de waardering van de bebouwing in De Banne Zuid te verwijzen naar AUP-waarderingskaarten en deze als bijlage van het bestemmingsplan op te nemen.
- de openbare groen- en waterelementen, zoals parkstroken, plantsoenen, perken, tuinen en waterlopen als groen, danwel water vast te leggen.
- de openbare, semi- openbare en privé-groenvoorzieningen als zodanig te bestemmen;
- in de Buiskloterbanne het groene karakter en de functie van de sportvelden als zodanig te bestemmen en op te nemen in de regels

Daarnaast adviseert BMA om speciaal beleid op de omgang met het groen te ontwikkelen. De groenstructuur is immers van belang en kan worden gezien als contravorm van de bebouwing. Het vervult vanuit stedenbouwkundig perspectief een structurerende rol. Daarbij valt onder meer te denken aan de wijze waarop eigenaren privé danwel gemeenschappelijk tuinen die grenzen aan de openbare ruimte kunnen afschermen. Immers, zodra dit aan de hand van allerhande schuttingen gebeurt, leidt dat niet alleen tot een sterk verlies van de groene kwaliteit van De Banne, maar ook tot een verloederde openbare ruimte. Hierbij spelen ook zichtlijnen binnen de wijken een belangrijke rol, maar ook de beplantingskeuze en het onderhoud van het openbare groen.

4.3 Beleid:

In het bestemmingsplan kunt u onder de het hoofdstuk Beleid, paragraaf 'Cultuurhistorie en Archeologie' het volgende beleidskader voor bovengrondse cultuurhistorie opnemen:

In de Amsterdamse Beleidsnota 'Ruimte voor Geschiedenis' (vastgesteld 13 april 2005) en 'Spiegel van de Stad, visie op het erfgoed van Amsterdam' (november 2011) wordt het verankeren van cultuurhistorische waarden in het proces van ruimtelijke ordening geagendeerd. Cultuurhistorische aspecten maken een stad bijzonder en zorgen voor de kwaliteit van de openbare ruimte en de bebouwing; ze bevorderen ook een aantrekkelijk woon- en vestigingsklimaat.

Bij de Toelichting op Cultuurhistorie & Archeologie kunt u de volgende tekst voor de bovengrondse cultuurhistorie opnemen:

Naar aanleiding van de Modernisering van de Monumentenwet en de wijziging van artikel 3.1.6, tweede lid, onderdeel a van het Besluit ruimtelijke ordening (Bro) d.d.17 juni 2011, staatsblad 5 juli 2011, nr 339) dienen cultuurhistorische waarden uitdrukkelijk te worden meegewogen bij het vaststellen van bestemmingsplannen. Dat betekent dat gemeenten een analyse moeten verrichten van de cultuurhistorische waarden in een bestemmingsplangebied en daar conclusies aan verbinden die in een bestemmingsplan verankerd worden.

Bij cultuurhistorische waarden gaat het over de positieve waardering van sporen, objecten, patronen en structuren die zichtbaar of niet zichtbaar onderdeel uitmaken van onze leefomgeving en een beeld geven van een historische situatie of ontwikkeling. In veel gevallen bepalen deze cultuurhistorische waarden de identiteit van een plek of gebied en bieden ze aanknopingspunten voor toekomstige ontwikkelingen. Deze cultuurhistorische elementen kan men niet allemaal als beschermd monument of gezicht aanwijzen, maar zijn wel onderdeel van de manier waarop we ons land beleven, inrichten en gebruiken.

Wij adviseren u voornoemde informatie mee te nemen bij het opstellen van het bestemmingsplan en stellen het op prijs als u ons het Voorontwerp bestemmingsplan in het kader van vooroverleg art. 3.1.1. toestuurt.

Bronnen:

P.R. van Delden en C. Tolk, 'groen wordt de banne buiksloot noord', in *Werk in Uitvoering*, nr. 1, jaargang 27, 1977, p. 50-56.

L. Jansen, 'Krijtmolen de Admiraal', in *Ons Amsterdam*, 1965, nr. 17, pp 194-195.

Feddes Y. e.a., *De Toekomst van de groenstructuur van Parkstad*, Utrecht 2009

L. Platvoet, *Stappen door de Nieuwe Stad, Tochten langs de jongste woningbouw in Amsterdam Noord*, Amsterdam, 1998.

M. de Roever en J. Bierenbroodspot, *De Begraafplaatsen van Amsterdam*, Amsterdam, 2004.

Stadsontwikkeling, 'De Banne Buiksloot, tuinstad in Noord', in *Werk in Uitvoering*, 1971, pp. 407-410

J.J. van der Velde: *Stadsontwikkeling van Amsterdam 1939-1967*, Amsterdam, 1968.

Basisnota Welstand, Amsterdam, 2009.

AUP-waarderingskaarten, gemeente Amsterdam, 2011.

Beschrijving en advies Noorderbegraafplaats, BMA , 2000.

Colofon**Cultuurhistorische verkenning en advies
De Banne II - Amsterdam Noord**

Datum:	22 augustus 2012
Status:	definitief
Redactie:	C. van Onna, B. Ponteyn, J. van der Werf
Tekst:	H. Aardse

© Bureau Monumenten & Archeologie, Gemeente Amsterdam, 2012
Postbus 10718, 1001 ES Amsterdam, 020-2514900

Niets uit deze uitgave mag worden veeleenvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op enigerlei andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van BMA. BMA aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.